

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס

תלמודה של ארץ ישראל

פרופ' בנימין קצוף | המחלקה לתלמוד

מס קורס 09-1067-01 | Introduction to the Talmud Yerushalmi

הרצאה	סוג הקורס:
4 נ"ז	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
קורס מקוון (בתקשוב מלא)	יום ושעה:
יום ג, 12:00	שעת קבלה:
binyamin.katzoff@biu.ac.il	מייל מרצה:
lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

מטרת הקורס היא לתת מבוא כללי ונרחב לתלמוד הירושלמי. במסגרת הקורס נעין בשאלות היסוד הנוגעות לתלמוד הירושלמי: בירור התהוותו ועריכתו, יחסו למקורותיו ולחומרים מקבילים, דרך הלימוד המשתקפת בו, תולדות לימודו במשך הדורות, ודרך הטיפול בבעיותיו הטקסטואליות, וזאת מתוך הכרת כלי העזר המרכזיים המשמשים ללימוד ולחקר הירושלמי, העמדת נוסחו ופרשנותו. כל יחידת לימוד תכלול חומרי רקע כללים על נושא היחידה, ספרות מחקר, וביחידות הרלוונטיות גם טקסטים ללימוד הממחישים את התופעות שנידונו, וכן מטלת סיכום להדגשת הנקודות העיקריות.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים יכירו את ההקשר ההיסטורי בו נוצר התלמוד הירושלמי, ואת השיקולים הנוגעים לקביעת מועד עריכתו ואופי העריכה.
2. הלומדים ינתחו טקסטים מן התלמוד הירושלמי בהשוואה למקורות מקבילים במדרשי האגדה ובתלמוד הבבלי.
3. הלומדים יכירו את מסורות הנוסח של התלמוד הירושלמי, את המאגרים הדיגיטליים בהם ניתן לעיין בהם, ואת הספרות הפרשנית והמחקרית המשמשת ללימודו.

מיומנויות

1. הלומדים יבחנו באופן ביקורתי גישות מחקריות שונות המצויות בספרות המחקר בנוגע למקורותיו של הירושלמי ולעריכתו.
2. הלומדים ינתחו טקסטים מן התלמוד הירושלמי תוך עמידה על ההבדלים בין התכנים ודרך עריכתם בירושלמי לבין המצוי במקורות מקבילים בחיבורים אחרים.
3. הלומדים יכירו את הכלים הדיגיטליים המסייעים ללימוד וחקר התלמוד הירושלמי, בהם מאגרים הכוללים תצלומי כתבי יד, וספריות דיגיטליות בהם מצויה ספרות מחקרית ופרשנית.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מרכיבי למידה פעילה:

1. כל יחידת לימוד כוללת קריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות מחקר, וביחידות הרלוונטיות גם ניתוח טקסטים.

2. הכרה ושימוש עצמי במאגרים ובכלים דיגיטליים ללימוד וחקר התלמוד הירושלמי.
3. בתחילת הסמסטר הראשון ולקראת סופו יערכו מפגשים בזום ללימוד משותף ולהכוונה לקראת לימוד היחידות המקוונות והכנת העבודה המסכמת.

הערכה תהליכית ומעצבת:

כל יחידת לימוד כוללת מטלת סיכום המבוססת על הלימוד העצמי. המטלות, שרובן מבחנים אמריקאיים מקוונים, נועדו לסייע ללומדים בסיכום החומר ובהבנתו, ולהדגיש את הנקודות המרכזיות שביחידת הלימוד. כמו כן מטלת הסיכום מאפשרת ללומד ולמרצה לבדוק עד כמה התכנים של יחידת הלימוד מובנים ועד כמה הם נקלטו.

תוכנית הוראה מפורטת כל השיעורים (ביבליוגרפיה לכל יחידת לימוד תובא בהמשך):

מס' השיעור	נושא השיעור	פרטים
1	רקע כללי א	שמות הירושלמי, הישיבות בארץ ישראל בתקופת האמוראים, מקום חיבור הירושלמי, רקע היסטורי בקשר לתקופת אמוראי א"י, היקף הירושלמי
2	רקע כללי ב	לשון הירושלמי ומונחיו, כלי עזר
3	התהוות הירושלמי ועריכתו א	חכמי הירושלמי העיקריים, דורות החכמים, זמן החתימה
4	התהוות הירושלמי ועריכתו ב	גורמי החתימה וטיב עריכת התלמוד
5	מהדורות מודפסות של הירושלמי	
6	פרשני הירושלמי	
7	מקורות הירושלמי א	משנה; תוספתא וברייתות; מדרשי הלכה)
8	מקורות הירושלמי ב	חומר אגדי
9	הבבלי והירושלמי א – חומר אמוראי משותף, דמיון והבדלים	התלמודים כמכלול, סוגיות שלמות
10	הבבלי והירושלמי ב – חומר אמוראי משותף, דמיון והבדלים	מימרות
11	דרך הלימוד של הירושלמי לעומת הבבלי	סוגיית ביצה שנולדה ביום טוב
12	התפשטות הירושלמי א	גאונים וראשונים חכמי ספרד

13	התפשטות הירושלמי ב	ראשונים – חכמי אשכנז, איטליה ופרובנס; 'ספר הירושלמי'
14	תופעות טקסטואליות בירושלמי	טעויות סופרים; טיב מסורת הנוסח של הירושלמי
15	עדי הנוסח של הירושלמי – כתב יד ליידין	
16	עדי הנוסח של הירושלמי – כתבי יד אחרים	רומי, אסקוריאלי, קטעי גניזה, שקלים נוסח ב', דפוס ונציה של מס' הוריות
17	סוגיות מקבילות בירושלמי א	אופי ההעברות בסוגיות מקבילות, מסורת הנוסח של סוגיות מקבילות, סיבות ונסיבות להעברתן של מקבילות, בירור ההקשרים הספרותיים המקוריים של סוגיות שהועברו
18	סוגיות מקבילות בירושלמי ב	גר"שים וגופים זרים
19	סוגיות מוחלפות בירושלמי	
20	ירושלמי נזיקין	
21	הירושלמי והמדרשים	
22	חסרונות הירושלמי	סוף שבת, מכות, נידה
23	ירושלמי קדשים	
24	גלגולי ירושלמי בתקופת הגאונים – הפיוט וספרות המעשים	
25	התחרות בין הבבלי לירושלמי	
26	סיכום והכנה למבחן (מפגש בזום)	

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
מטלה תהליכית בסיכום כל יחידת לימוד	30% מן הציון הסופי
עבודת בית לסיכום הקורס	70% מן הציון הסופי

דרישות הקורס

ביצוע המטלות שבאתר הקורס במועדן.
השתתפות במפגשים בזום בתחילת השנה ובסיומה.
עבודת בית מסכמת בסוף השנה

דרישות קדם

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

כאן מובאים חומרי קריאה לכל יחידה. שימו לב: קריאת רשות מסומנת בכוכבית.

יחידה 1

1. ע"צ מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשל"ג, עמ' 503–507, 555–567
2. ש' ספראי, 'תקופת המשנה והתלמוד', בתוך: תולדות עם ישראל בימי קדם (בעריכת ח"ה בן-ששון), תל-אביב תשכ"ט, עמ' 330–343
3. י' זוסמן, 'פרקי ירושלמי', מחקרי תלמוד ב (תשנ"ג), עמ' 220–224
4. מ' עסיס, 'תלמוד ירושלמי', בתוך: ספרות חז"ל הארץ ישראלית – מבואות ומחקרים, א, בעריכת מ' כהנא, ו' נעם, מ' קיסטר וד' רוזנטל, ירושלים תשע"ח, עמ' 225–259
5. *מ' עסיס, 'תלמוד ירושלמי', בתוך: האנציקלופדיה העברית, כרך לב, עמ' 895–906.
6. *Uzi Leibner, "Settlement Patterns in the Eastern Galilee: Implications Regarding the Transformation of Rabbinic Culture in Late Antiquity," in: *Jewish Identities in Late Antiquity, Studies in Memory of Menahem Stern*, ed. L. I. Levine and D. R. Schwartz, Tübingen 2009, pp. 269–295
7. *B. M. Bokser, "An Annotated Bibliographical Guide to the Study of the Palestinian Talmud," *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt (ANRW)*, Berlin and New York 1979, Vol. 19, part 2, pp. 139–256 (reprinted in *The Study of Ancient Judaism*, II, New York 1981, ed. J. Neusner, pp. 1–119)

8. *ע' ליבנר, 'סופה של תקופת האמוראים הארץ ישראלית: תקופה, היסטוריה וארכאולוגיה', תרביץ פו (תשע"ט), עמ' 575–610

יחידה 2

9. מ' קוסובסקי, אוצר לשון תלמוד ירושלמי, א, ירושלים תש"מ, עמ' ז–י
10. י' זוסמן, 'לסיום מפעל הקונקורדנציות של ספרות חז"ל', מדעי היהדות 42 (תשס"ג–תשס"ד), עמ' 29–26
11. ל' מוסקוביץ, הטרמינולוגיה של הירושלמי, ירושלים תשס"ט, עמ' 1–18
12. *M. Sokoloff, "Introduction", בתוך: ק' לויאס, דקדוק הארמית הגלילית, ניו יורק תשמ"ו, עמ' VIII–XIV

יחידה 3

13. י"נ אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים ותל-אביב תשכ"ג, עמ' 273–275
14. י' זוסמן, 'ושב לירושלמי נזיקין', מחקרי תלמוד א (תש"ן), עמ' 132–133 הערה 187

יחידה 4

15. ש' ליברמן, תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א, עמ' 20–25
16. א"ה וייס, דור דור ודורשיו, וילנא תרע"א, ג, עמ' 105
17. ע"צ מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשל"ג, עמ' 564 (מסעיף יא)–567
18. ז' פרנקל, מבוא הירושלמי, ברסלאו תר"ל, מז ע"ב (ד"ה ועתה נחזור)–מח ע"ב
19. ל' מוסקוביץ, 'סוגיות מצוטטות בירושלמי', תעודה י (תשנ"ו), עמ' 31–43, בעיקר עמ' 40–43
20. *נ' בארי, סדר 'תעניות' כיצד, רמת-גן, עמ' 30–34, 277–280, 283–286

יחידה 5

21. מ' עסיס, 'תלמוד ירושלמי', האינציקלופדיה העברית, לב, עמ' 902, ד"ה 'דפוס ת"י'
22. ז' פרנקל, מבוא הירושלמי, קלח ע"ב–קמ ע"א
23. י"נ אפשטיין, 'מדקדוקי הירושלמי, כ"י ליידין', בתוך: מחקרים בספרות התלמוד ובלשונות שמיות, עמ' א, עמ' 291
24. *מ' רפלד, פתחו שערים לתלמודה של ארץ ישראל: שערי הירושלמי ומפרשיו, עם מבוא והערות, רמת-גן תשנ"ה.

יחידה 6

25. ע"צ מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשל"ג, עמ' 525–534

26. ש' ליברמן, 'משהו על מפרשים קדמונים לירושלמי', בתוך: מחקרים בתורת ארץ ישראל (בעריכת ד' רוזנטל), ירושלים תשנ"א, עמ' 304–311, 313–322, 324–327
27. ע' סמואל, 'ראשון פרשני הירושלמי – קווים לדמותו ולפועלו של ר' שלמה סיריליו, ממגורשי ספרד', פעמים, 49 (תשנ"ב), עמ' 32–53

יחידה 7

28. ע"צ מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשל"ג, עמ' 275–287 (אין צורך לעיין בדוגמאות!), 535–537, 540–541, 543, 549–551
29. ד' רוזנטל, משנה עבודה זרה – מהדורה ביקורתית, עבודת דוקטור, ירושלים תשמ"א, עמ' 179–187
30. ב' קצוף, היחס בין התוספתא והירושלמי למסכת ברכות, עבודת דוקטור, רמת-גן תשס"ד, עמ' 13–21
31. ל' מוסקוביץ, 'עוד על "הברייתות החסרות" בירושלמי', (1995) 61 PAAJR, עמ' 1–4 (בחלק העברי)
32. ש"י פרידמן, 'הברייתות בתלמוד הבבלי ויחסן למקבילותיהן בתוספתא', בתוך: עטרה לחיים, מחקרים בספרות התלמודית והרבנית לכבוד פרופסור חיים זלמן דימיטרובסקי, בעריכת ד' בויארין ואחרים, ירושלים תש"ס, עמ' 196–198

יחידה 8

33. ל' מוסקוביץ, 'לדרכי שילובן של האגדות בירושלמי – בירורים ראשוניים', אסופות יא (תשנ"ח), עמ' קצז–רט
34. ל' מוסקוביץ, 'לחקר הגופים הזרים האגדיים בירושלמי', תרביץ סד (תשנ"ה), עמ' 237–258 (בל' ההערות)

יחידות 9–10

35. ז' פרנקל, מבוא הירושלמי, ברסלאו תר"ל, מ ע"א–מה ע"א
36. י"נ אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים ותל-אביב תשכ"ג, עמ' 290–292
37. ע"צ מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשל"ג, עמ' 597–604
38. ד' רוזנטל, 'לא איתפרש לן מאי בעי הכא', בר-אילן יח–יט (תשמ"א), 158–160 (=סעיף ד שם)
39. דוד רוזנטל, 'מסורות ארץ-ישראליות ודרכן לבבל', קתדרה 92 (1999), עמ' 7–8, 44–47
40. *J. L. Rubenstein, *Talmudic Stories*, Baltimore and London 1999, pp. 24–26

יחידה 11

41. ז' פרנקל, מבוא הירושלמי, ברסלאו תר"ל, לא ע"א-לט ע"א

יחידות 12-13

42. *ש' ליברמן, על הירושלמי, ירושלים תרפ"ט, עמ' 36-46

43. ע"צ מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשל"ג, עמ' 515-525

44. י' זוסמן, 'שרידי ירושלמי – כת"י אשכנזי', קבץ על יד יב (כב) תשנ"ד, עמ' 1-18 (רק הטקסט, בלי ההערות)

45. י' זוסמן, "'ירושלמי כתב-יד אשכנזי" ו"ספר ירושלמי"', תרביץ סה (תשנ"ו), עמ' 38-52, 56-61 (בלי ההערות)

46. י' זוסמן: 'כתב יד ליידין של הירושלמי: לפניו ולאחריו', בר-אילן כו-כז (תשנ"ה), עמ' 209-218

47. י' זוסמן, 'פרקי ירושלמי', בתוך: מחקרי תלמוד ב (תשנ"ג), עמ' 279-281

48. י"צ שטמפפר, 'הלכות הירושלמי לרמב"ם על מסכת כתובות – קטע שטרם פורסם וסיכום הממצאים עד כה', מברכת משה (ספר היובל לכבוד הרב נ"א רבינוביץ), מעלה אדומים תשע"ב, עמ' 12-37

יחידה 14

49. ש' ליברמן, על הירושלמי, ירושלים תרפ"ט, עמ' 7-11, 24-36, 46-50

יחידה 15

50. י' זוסמן, 'מבוא', בתוך: תלמוד ירושלמי, יוצא לאור על פי כ"י סקליגר 3 [=כ"י ליידין], ירושלים תשס"א, עמ' ט-לז

51. ש' ליברמן, 'מבוא לכ"י ליידין', בתוך: מחקרים בתורת ארץ ישראל (בעריכת ד' רוזנטל), ירושלים תשנ"א, עמ' 230-234

52. ש' ליברמן, הירושלמי כפשוטו, ירושלים תרצ"ה, עמ' טו-כא

53. י' זוסמן, 'מסורת-לימוד ומסורת-נוסח של התלמוד הירושלמי – לבירור נוסחאותיה של ירושלמי מסכת שקלים', מחקרים בספרות התלמודית (יום עיון לרגל מלאת שמונים שנה לשאול ליברמן), ירושלים תשמ"ג, עמ' 58-66

54. י' זוסמן, 'כתב-יד ליידין של הירושלמי: לפניו ולאחריו', בר-אילן כו-כז (תשנ"ה), עמ' 203-220

יחידה 16

55. ע"צ מלמד, 'הגהות בירושלמי כתב-יד ליידין על-פי כתבי-יד רומי', תרביץ נ (תשמ"א), עמ' 107-127

56. י' זוסמן, 'שרידי תלמוד בגניזה', תעודה א (תשמ"מ), עמ' 21-31

57. י' זוסמן, 'מסורת-לימוד ומסורת-נוסח של התלמוד הירושלמי – לבירור נוסחאותיה של ירושלמי

- מסכת שקלים', מחקרים בספרות התלמודית (יום עיון לרגל מלאת שמונים שנה לשאול ליברמן),
ירושלים תשמ"ג, עמ' 12–43
58. ש' ליברמן, מחקרים בתורת ארץ-ישראל (בעריכת ד' רוזנטל), ירושלים תשנ"א, עמ' 236–240,
247–248, 257–258
59. א"ש רוזנטל, 'מבוא', בתוך: ירושלמי נזיקין, ירושלים תשד"מ, עמ' ט–כח
60. י' זוסמן, 'ושוב לירושלמי נזיקין', מחקרי תלמוד א (תש"נ), עמ' 116–121
61. *א' שרלו, 'לא שרידים בלבד: "גנזי הירושלמי"', ציון פו (תשפ"א), עמ' 631–649

יחידות 17–18

62. מ' עסיס, סוגיות מקבילות, עבודת דוקטור, ירושלים תשל"ו, 1–15
63. ש' ליברמן, על הירושלמי, ירושלים תרפ"ט, עמ' 12–23
64. ל' מוסקוביץ, 'לחקר הגופים הזרים האגדיים בירושלמי', תרביץ סד (תשנ"ה), עמ' 237–258
65. א"ש רוזנטל, 'לשוונות סופרים', 'לשוונות סופרים', ב' קורצווייל (עורך), יובל שי (מאמרים לכבוד
שמואל יוסף עגנון בהגיעו לשיבה), רמת גן תשי"ח, עמ' 293–297, 316–320
66. ל' מוסקוביץ, 'סוגיות מקבילות ומסורת-נוסח הירושלמי', תרביץ ס (תשנ"א), עמ' 523–542
67. א' שרלו, 'תופעת הגרשים בתלמוד הירושלמי', עבודת מ"א, האוניברסיטה העברית בירושלים,
תש"פ, עמ' 1–18, 141–158 (בלי ההערות!)

יחידה 19

68. ש' ליברמן, תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א, עמ' 23–25
69. ל' מוסקוביץ, 'סוגיות מוחלפות בירושלמי', תרביץ ס (תשנ"א), עמ' 19–28, 59–61
70. י' זוסמן, 'כתובת הלכתית מעמק בית-שאן, סקירה מוקדמת', תרביץ מג (תשל"ד), עמ' 138–143

יחידה 20

71. ש' ליברמן, תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א, עמ' 1–20
72. י"נ אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים ותל-אביב תשכ"ג, עמ' 279–286
73. מ' עסיס, 'לבעיית עריכתה של מסכת נזיקין ירושלמי', תרביץ נו (תשמ"ז), עמ' 147–161
74. י' זוסמן, 'ושוב לירושלמי נזיקין', מחקרי תלמוד א (תש"ן), עמ' 55–95 (בלי ההערות)

יחידה 21

75. ח' אלבק, מבוא לבראשית רבא, ברלין תרצ"א (מהד' צילום, ירושלים תשכ"ה), עמ' 66–75
76. מ' מרגליות, מבוא נספחים ומפתחות למדרש ויקרא רבה, ירושלים תש"ך (דפוס צילום, ירושלים
תשנ"ג), עמ' XXII–XVII

77. ל' מוסקוביץ, 'היחס בין התלמוד הירושלמי לבין ויקרא רבה: בחינה מחודשת', דברי הקונגרס
האחד-עשר למדעי היהדות, ירושלים תש"ד, עמ' 31-38

יחידות 22-23

78. י' זוסמן, סוגיות בבליות לסדרים זרעים וטהרות, עבודת דוקטור, א, ירושלים תשכ"ט, עמ' 3-13

79. י"נ אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים ותל-אביב תשכ"ג, עמ' 330-334

80. י' זוסמן, 'פרקי ירושלמי', מחקרי תלמוד ב (תשנ"ג), עמ' 220-283

יחידה 24

81. ל' גינצבורג, פירושים וחיידושים בירושלמי, א, ניו יורק תש"א, עמ' פג-צא

82. מ' מרגליות, החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ-ישראל, ירושלים תרצ"ז, עמ' 1-14

83. מ' מרגליות, הלכות ארץ ישראל מן הגניזה, ירושלים תשל"ה, עמ' 1-16

84. *ה' נוימן, המעשים לבני ארץ ישראל, ירושלים תשע"א

יחידה 25

ל' גינצבורג, פירושים וחיידושים בירושלמי, א, ניו יורק תש"א, עמ' פח-צא